

moestuiniëren en gezonde voeding in Bolivia

SCHOOL- EN VIERKANTEMETERTUINEN

Steden in Bolivia blijven groeien. Vooral vanuit het platteland komen mensen naar de stad op zoek naar economische alternatieven. Deze migranten vestigen zich in de buitenwijken waar vaak in nog onvolgende mate infrastructuur (drinkwater, energie, riolering, afvalverwerking, etc.) aanwezig is. Dit heeft gevolgen voor natuurlijke hulpbronnen en werkt erosie en vervuiling in de hand. Bovendien mondt de verwachte veronderstelling dat er genoeg werk is om het gezin te onderhouden vaak uit in een teleurstelling. De absolute armoede in de buitenwijken is weliswaar minder dan op het platteland, maar nog steeds leven veel gezinnen onder de armoedegrens van US\$ 1,75 per dag. Inkomsten komen veelal uit dagloon of uit informele arbeid. Deze problematiek zal door de migratiestroom naar de stad alleen maar toenemen.

Samenwerking met Alerta Verde: pionier van vierkantemetertuinen in Bolivia

Alerta Verde draagt bij om deze negatieve effecten te verkleinen en daarvoor alternatieven aan te bieden. Organisch afval kan bijvoorbeeld omgezet worden in compost. Hierdoor komt er minder afval bij de vuilnis terech en de compost is zeer geschikt

Bolivia

Bolivia is een van de armste landen van Latijns-Amerika. De economische en sociale realiteit vertoont er veel contrasten en ongelijkheden. De helft van de bevolking leeft onder de armoedegrens. Een groeiend gedeelte van de bevolking verdient geld met straathandel, schoenen poetsen, loten verkopen, geld wisselen en taxi-rijden met de eigen auto.

De gemiddelde levensverwachting in Bolivia is ca. 68,6 jaar (2014). 33,3% van de bevolking is jonger dan 15 jaar; slechts 4,8% is 65 jaar of ouder. De bevolkingsgroei bedroeg in 2014 1,6%. Ongeveer 90% van de kinderen gaat naar het basis-onderwijs, maar velen haken onderweg toch nog af. Minder dan de helft van de bevolking heeft toegang tot drinkwater en meer dan 65% van de kinderen is analfabeet.

als bodemmix voor de moestuinen. Bovendien zijn zelf geteelde groenten uit de eigen moestuin een alternatief om bij gebrek aan financiële middelen toch gezond te eten. Hierbij gaan we uit van het multiplier effect 'kinderen → gezinnen → wijkbewoners'. Kinderen nemen de kennis uit de schooltuin mee naar huis en passen deze kennis en vaardigheden thuis toe.

Arnold Brouwer leeft en werkt al sinds 2006 in Bolivia. Samen met een aantal Boliviaanse landbouwkundig ingenieurs vormt hij het team van Alerta Verde. Dit team heeft veel ervaring met het werken met kinderen én in moestuiniëren in kleine ruimtes. Alerta Verde biedt stagiaires uit verschillende studierichtingen een kans om voor bepaalde tijd aan de projectactiviteiten deel te nemen. Met name met de opleiding Voeding en Diëtetiek van De Haagse Hogeschool wordt nauw samengewerkt. Mede door de inzet van studenten en vrijwilligers blijft Alerta Verde zich vernieuwen en elementen toevoegen om het programma nog completer te maken.

Uitgangspunten van onze inzet

- Kinderen zijn de toekomst en daarom is het belangrijk om hen te betrekken bij bewustwording en milieueducatie. Het multiplier effect speelt hierbij een belangrijke rol.
- Voorlichting en educatie via praktische voorbeelden beklift beter.
- Gezonde voeding is van belang voor de lichamelijke en geestelijke ontwikkeling van kinderen. Groene scholen verbeteren de leerprestaties en persoonlijke groei.
- Leraren en onderwijzend personeel zijn de 'agentes de cambio' (change makers). Zij borgen continuïteit.
- Verbinding tussen culturen levert diversiteit en innovatie op.

Onze doelstelling in 2017

Het vergroten van de zelfredzaamheid van de stadsbevolking via een milieu-educatieproject gericht op de biologische moestuin. Tijdens theoretische en

praktische lessen rondom een schooltuin worden (milieu)bewustzijn en gezonde voedingsgewoontes gepromoot onder de deelnemers van het project.

Het programma zet in op de volgende onderwerpen:

- a) **Schooltuinen en vierkantemetermoestuinen**, gebaseerd op tuinieren in de kleine ruimte met eenvoudige middelen die in de stad beschikbaar zijn. Stimuleren van de leerlingen (en ouders) om zelf thuis ook een stadsmoestuin aan te leggen.
- b) **Gezonde voeding**, via het biologisch verbouwen van groenten en lessen over het belang van gebalanceerde voeding.
- c) **Milieubewustzijn**, via lessen over afvalscheiding, met veel aandacht voor recycling van GFT-afval in de composthoop, hergebruik van plastic verpakkingen voor het maken van gieters en plantbakken. Aangevuld met lessen over efficiënt watergebruik en "water harvesting".

Vertaald naar de duurzame werelddoelen werken wij aan: voedselzekerheid en duurzame landbouw (SDG 2), duurzame consumptie en productie (SDG 12) met aandacht voor klimaatverandering (SDG 13). We dragen bij aan veerkrachtige en duurzame steden (SDG 11), inclusieve economische groei en werkgelegenheid (SDG 8), kwalitatief onderwijs (SDG 4), gelijke rechten en empowerment van vrouwen (SDG 5) en aan het uitbannen van armoede. Op kleine schaal versterken we mondiaal partnerschap (SDG 17).

Daarnaast is het principe van "buen vivir" (goed leven) leidinggevend voor al ons handelen. Buen vivir is een levensfilosofie van inheemse bevolkingsgroepen die is opgenomen in de Boliviaanse grondwet: de harmonieuze samenleving tussen plant, dier en mens.

Behaalde resultaten

In de afgelopen 10 jaar hebben al meer dan 15.000 kinderen de theoretische en praktische NME-lessen over moestuinieren, gezonde voeding en duurzaamheid gevolgd. Deze leerlingen kunnen nu zelf een eenvoudige moestuin opzetten, de voordelen van kringlooplandbouw beschrijven en kennen het belang van verse groente als gezonde voeding.

Op veel scholen is het moestuinieren een vast onderdeel bij de milieu-educatielessen. In totaal hebben in de afgelopen jaren al meer dan 40 scholen aan het programma meegedaan.

In 2016 zijn er in totaal 32 nieuwe moestuinen geïnstalleerd waarvan 25 bij de mensen thuis. Alle betrokkenen zijn wegwijs gemaakt d.m.v. workshops en cursussen.

Onze aanpak en methodiek

We baseren onze moestuinen deels op de vierkante metertuin vertaald naar lokale omstandigheden en mogelijkheden. Het kringloopprincipe is hierbij het uitgangspunt.

- Gezond eten begint bij een gezonde bodem. De aanpak is daarom allesomvattend 'van bodem tot bord'.
- Verantwoord omgaan met natuurlijke hulpbronnen en -middelen als water, lucht en bodem, maar ook plant en dier, is geen streven maar een beginsel.
- We trainen de betrokken leerkrachten en gaan uit van het concept van 'trainer to trainer' om zo meer leraren te kunnen bereiken.
- De lerarencursussen en andere workshops richten zich primair op het bevorderen van innovatie en zelfstandigheid om eigen initiatieven op het gebied van natuur en milieueducatie (NME), moestuinieren en voedingsleer te ontwikkelen.
- Waar mogelijk zoeken we aansluiting bij bestaande organisaties en projecten. Samenwerken is vaak arbeidsintensief, maar borgt de continuïteit.
- Bewustwording en voorlichting zijn doorlopende activiteiten.
- Het team zet samen met geïnteresseerden proefopstellingen en alternatieve productie-eenheden op. Dit gebeurt vaak met ondersteuning van stagiaires en vrijwilligers.
- De opbrengst van de moestuinen is primair bedoeld voor eigen consumptie; bij extra productie of overschot - en op aanvraag - begeleiden we ook bij de verkoop van producten.

Aanleg schooltuin blijft onze kernactiviteit

Dit jaar zullen op vier nieuwe scholen moestuinen opgezet worden binnen het NME programma. Twee daarvan zijn aangesloten bij Fe y Alegria. De samenwerking met Fe y Alegria, een christelijke onderwijsinstelling met meerdere scholen in Cochabamba, is al jaren succesvol. De leerlingen en hun onderwijzers volgen wekelijkse lessen. Hierbij proberen we de kinderen te enthousiasmeren om zelf thuis ook aan de slag te gaan, door zaadjes

Leeraanbod

Thema's binnen de verschillende lesonderdelen zijn o.a. gezonde voeding, biologisch tuinieren, stadsmoestuinen, afvalrecycling (gieters, compost, plantenbakken), keukenvaardigheden en conservering van producten.

Bij de **aanleg van moestuinen** wordt aandacht besteed aan de infrastructuur van de tuin/patio, opzet en onderhoud, teeltmethodes, watergebruik, bodemvruchtbaarheid en gewasbeschermingsmaatregelen.

Voedingsleer (en kooklessen) richt zich op persoonlijke hygiëne en hygiëne in de keuken, bereiden van gezonde maaltijden, kennismaken van nieuwe streek- en seizoensgebonden gerechten en op een inventief gebruik van de ingrediënten om verspilling te voorkomen en optimaal gebruik te maken van de beschikbare groente.

cadeau te doen, door het organiseren van o.a. gieterwedstrijden, door thuis opdrachten te laten uitvoeren en door het betrekken van de ouders bij het lesprogramma.

Elke aangemelde school ontvangt zaaigoed bij het begin van het schooljaar. Het schooljaar in Bolivia start in februari en eindigt in november. In onderling overleg met het onderwijzend personeel wordt het begeleidingsprogramma bepaald. Dit kunnen naast de ondersteuning bij het inzaaien van de schooltuinen en aanverwante activiteiten, ook workshops voor leerlingen, leraren of ouders zijn. Veelal zijn dit herhalingslessen, motivatie-bijeenkomsten of workshops over specifieke thema's waar de school meer aandacht aan wil besteden, bijvoorbeeld gezonde voeding, recycling, composteren en kringlooplandbouw. Dit jaar wordt extra aandacht besteed aan verantwoord waterbeheer. De hoeveelheid gastlessen wordt bepaald door vraag en aanbod en wordt van te voren met elke school besproken.

Alerta Verde wil de continuïteit van het schooltuinenprogramma op scholen uit voorgaande jaren

borgen en begeleidt scholen die daarom vragen. Meestal zijn dat scholen waar in de twee voorgaande jaren schooltuinen opgezet zijn. Het aantal schommelt dan dus tussen de zes en twaalf scholen. Deze scholen ontvangen een groentezadenpakket en technische ondersteuning waar nodig. Op aanvraag van de scholen verzorgt Alerta Verde gastlessen, ook aan leraren, over thema's die voor de school interessant zijn.

Het lesprogramma zoekt aansluiting met de 'Sociaal Productieve Projecten' van de scholen. Dit is een door het Ministerie van Onderwijs ingesteld verplicht schoolonderdeel dat elke school jaarlijks zelf moet opzetten en uitvoeren.

In 2017 ook een speciaal sociaal schoolproject: van moestuin naar maaltijd!

Op de school 'Unidad Educativa Padre Luis Diez del Pozo' in Cochabamba ontvangen zeker 80 kinderen dagelijks een gezonde, voedzame maaltijdsoep, met ingrediënten uit eigen moestuin. Dit voedingsproject vindt haar oorsprong in het 'Sociaal Productieve Project'. Twee jaar geleden is de school begonnen met de eetzaal, vanuit de gedachte dat kinderen van ouders die beiden werken, niet lunchen en er daarnaast ook diverse leerlingen zijn met ondervoedingsverschijnselen. Naast het verbeteren van de gezondheid van de kinderen gaf de directrice aan dat door de goede lunch de schoolresultaten vooruit zijn gegaan: een goed gevoed kind kan zich beter concentreren en is actiever.

De schooltuin is al in 2009 opgezet. Echter, door waterschaarste zijn de opbrengsten momenteel minimaal. Omdat wij het belang van goede voeding ondersteunen en dit project als een pilot zien van het inzetten van schooltuinen, niet alleen als educatief leermiddel, maar ook als productie-eenheid, willen wij dit sociale project ook ondersteunen.

Daarvoor willen we de moestuin een extra impuls geven. Hiervoor zijn zaden nodig en wordt gekeken hoe regenwater opgevangen kan worden waardoor het groeiseizoen verlengd kan worden. Efficiënt watergebruik hoort hierbij.

Schoolmaaltijden

Gezond eten geeft gezonde kinderen. Helaas zijn gezinnen vaak niet in staat om voldoende maaltijden te bereiden. Schoolontbijt- en/of -lunch zijn daarom een welkome aanvulling. Betere voeding verhoogt het concentratievermogen en daarmee de prestaties op sociaal, cultureel en economisch gebied. Schoolmaaltijden hebben ook positieve invloed op de dagelijkse aanwezigheid op school. De kansen op de arbeidsmarkt stijgen per genoten schooljaar.

Omdat er ook andere ingrediënten (pasta, rijst, vlees) voor de soepbereiding nodig zijn, die normaliter gesponsord worden, hebben we besloten om dit jaar bij te dragen aan deze kosten. Tegelijkertijd gaan we werken aan verbeterde teeltmethodes en uitbreiding van de moestuin zodat uiteindelijk een deel van de opbrengst verkocht kan worden om daar deze ingrediënten mee te kunnen bekostigen.

Ook blijven we inzetten op stadstuinbouw

Dit is een lesprogramma voornamelijk gericht op volwassenen. Dat zijn vaak ouders van schoolkinderen die meedoen aan het schooltuinproject. Vanuit de school worden de ouders betrokken bij het moestuinieren en bij lessen over gezonde voeding. Dit jaar willen we minimaal drie workshopseries over de vierkantemeter moestuinen organiseren. Bij deze serie workshops wordt op de school een voorbeeldtuin geïnstalleerd. De meest enthousiaste deelnemers krijgen daarna de kans om thuis een tuin op te zetten met ondersteuning van het Alerta Verde team. We hopen zo zeker 10 vierkantemeter moestuinen bij mensen thuis op te kunnen zetten.

Bovendien biedt Alerta Verde een lesprogramma 'vierkante metermoestuin', die bestaat uit verschillende workshops, aan georganiseerde groepen aan. Hierbij willen we vooral werken met huizen die bij elkaar in de buurt staan om zo naast de individuele ondersteuning thuis bij de aanleg van de tuin, ook een aantal gezamenlijke workshops te kunnen geven. Uitwisseling van ervaringen en eventuele wederzijdse ondersteuning kunnen dan makkelijker plaats vinden.

Catered compost: van pilot naar uitbreiding

De schillen van twee restaurants worden twee keer per week opgehaald. Dit afval wordt gecomposteerd in de composteerinstallatie van Alerta Verde. Vervolgens wordt deze compost weer ingezet om biologische groente mee te verbouwen. De geoogste producten uit die moestuinen worden weer aan de restaurants verkocht. Dit is de kringloopgedachte pur sang en ook dit jaar zetten we dit project voort.

Voorlichting, bewustwording en milieu-educatie

Campagnes en voorlichting om burgers, ondernemers en beleidsmakers te informeren en de publieke opinie te beïnvloeden. Ons doel daarbij is het zichtbaar maken van alternatieven voor een gezonde en duurzame leefwijze en het promoten van stadstuinbouw. Ook willen we deelnemen aan verschillende initiatieven binnen de stadstuinbouw, gezonde voeding, duurzaamheid en klimaatverandering die door anderen georganiseerd worden. Het gaat dan om o.a. deelname aan de ECO Feria (wekelijkse ecologische markt), ResCATO el planeta (een milieubeurs op de katholieke universiteit) en aan activiteiten van GTCC-J (een lokale klimaatwerkgroep) en het netwerk stadslandbouw Bolivia.

Begroting

	In euro
Schooltuinen (nieuw)	6.372
Schooltuinen (vervolg)	2.694
Eetzaal	1.851
Vierkantemetertuinen	4.331
Catered Compost	902
Technische assistentie	14.102
Werving en (bij)scholing	623
Totaal project kosten	30.875

Dekkingsplan

	In euro
Totale projectkosten	30.875
Eigen bijdrage uit Bolivia	9.265
Nog te financieren	21.611

En tot slot: NME in Nederland

Ook in 2017 gaan we met studenten van hogescholen weer aan de slag met NME-lessen op Nederlandse scholen. Vorig jaar is er een uitgebreid lespakket samengesteld. Hier worden nu de vruchten van geplukt. Ook gaan we een of twee bijeenkomsten, het zogenaamde Café NME Mundial, voor onze donateurs en belangstellenden organiseren. Hier staat telkens één thema centraal. Ook ontvangen alle belangstellenden elke maand een nieuwsFLITS.

Stichting NME Mundial

www.nmemundial.org
info@nmemundial.org

Akkumerraklaan 170
3544 TV Utrecht

NL29RABO0127823417 t.n.v. Stichting NME Mundial